

KENT MERKEZİNDE YOKSULLAŞAN BİR BÖLGE TOMTOM MAHALLESİ

Ayşen Şatıroğlu *

Giriş

Tarih boyunca hep çok önemli bir kent olan İstanbul'un geçmişi yapılan kazılarda çıkarılan buluntulara göre Paleolitik Çağ'a dek ulaşıyor.¹ Bu uzun geçmişi boyunca Roma'yı Bizans'ı Osmanlı'yı yaşayan kent, sınırlarını sürekli genişleterek büyümüş. Ancak XX. yüzyılda kentin genişlemesinin şaşırtıcı boyutlara ulaştığını görüyoruz. Bu nedenle İstanbul, son elli yıldaki macerasıyla tüm sosyal bilimcilerin ilgilendiği fiziksel, toplumsal ve kültürel bir inceleme alanı haline almıştır.

İstanbul'da ortaya çıkan değişimin şaşırtıcı boyutlarını herhangi bir İstanbullunun gündelik hayatında fark etmemesi imkansız gibi görünüyor. Bazı semtler hızla konut alanı olurken, bazıları aynı hızla iş alanları arasında kaybolup gidiyor. Örneğin, Cemal Reşit Rey'in 1933 tarihli "Lüküs Hayat" operetinde anlattığı, dönemin apartmanlardan oluşan modern semti Şişli ile tekstil sektörünün geliştiği bugünkü Şişli arasındaki değişim apaçık ortadadır.² Zamanımızdan otuz, kırk yıl öncesinin Marmara kıyısındaki çeşitli sayfiye semtleri³ bugün yoğun konut alanları haline gelmiş bulunuyor.⁴ Birkaç on yıl öncesinin şehir merkezi ile bugün gökdelenlerle yoğunlaştırılmış, her gün

* Yrd. Doç. Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

¹ Doğan Kuban, *İstanbul Bir Kent Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s: 14.

² Bugün modern konut alanları, apartmanlardan çok müstakil bahçeli evlerden oluşan, kent merkezinin dışında, özel güvenlik birimleri tarafından korunan sitelerdir.

³ Caddebostan, Bostancı, Şaşkınbakkal gibi semtler kentin yazlık alanlarından bir kısmını oluşturuyordu. Bostanlarla çevrili olan ya da yazın denize girmek için gelenlere hizmet için açılan şaşkın bir bakkaldan adını alan bu gibi bölgeler bugünün konut alanlarını oluşturmaktadır. İstanbul'da semt isimlerinin hikayeleri için bkz: Önder Şenyapılı, *Ne Demek İstanbul; Bebek Niye Bebek?*, ODTÜ, Ankara, 2003.

⁴ Şehir öylesine farklılaşıyor ki örneğin, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Halikarnas Balıkcısının cezasını çekmek üzere gönderildiği İstanbul'a yaklaşık 700 km uzaklıktaki balıkçı kasabası artık İstanbul'un sayfiyesi haline gelmiş bulunuyor. Değişim, bu kasaba için olduğu kadar İstanbul için de çok çarpıcı ve neredeyse gözle görülür bir biçimde olmuştur.

genişleyen ve Avrupa yakasında kuzey istikametinde ilerleyen merkez arasında çok önemli farklılaşma vardır. Dolayısıyla karşımızda hızla değişen, başkalaşan, farklılaşan bir şehir var; ve kentin merkezi değiştiği gibi, çevresindeki alanlar da hızla dönüşüyor.

Son elli yılın farklılaşmasında bilindiği gibi en önemli unsur, İstanbul'un yaşadığı yoğun nüfus artışıdır. Nüfusun hızlı artışında, kente gelen kırsal nüfusun önemli bir payı olmuştur. Kırsal nüfus beraberinde gecekondulaşmayı getirmiştir. Dışarıdan İstanbul'a gelen bu nüfus, giderek kentin çevresinde neredeyse "yeni yeni kentlerin" ortaya çıkmasına yol açacak kadar önemli bir güce ve yoğunluğa sahip hale gelmiştir. Buna bağlı olarak da "gecekondu" terimi yerini "varoş" ifadesine bırakmıştır.

Ancak bu sırada daha az dikkat çeken başka bir süreç daha yaşanmıştır. Dışardan gelen nüfusun bir bölümü kent içinde bazı bölgeleri yerleşim alanı olarak seçmiştir. Kent içindeki semtlere yerleşen nüfusun nitelikleri ile gecekondu alanlarını oluşturan nüfusun nitelikleri arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir.

Şehrin üzerinde yükseldiği semtlerden olan *Galata ve Beyoğlu* bölgesi, kırsal nüfusun yerleştiği semtlerden biridir. Dolayısıyla bu semtler çok çarpıcı bir değişim yaşamıştır. Sözkonusu değişimin nedenleri arasında, ekonomik, siyasi etkenler ve tabii bunlara bağlı olarak ortaya çıkan nüfus hareketliliği var. Bu çalışmada, elde ettiğimiz bazı gözlemleri değerlendirerek tarihi/merkezi semtlerdeki değişimin üzerine durmak istiyoruz.

Beyoğlu

Bizans döneminde, Galata semtinin surlar dışında kalan tüm çevresinin bağ, bahçe ve korularla kaplı bir gezinti ve av alanı olduğunu görüyoruz. XVI. yüzyılda burada yaptırılan Fransız elçiliği bağlarla kaplı bir tepenin yamacına yerleşmişti; ve Topkapı Sarayı'na, limana, Boğaza, Üsküdar'a, Kadıköy'e ve Adalar'a hakim bir görünüme sahipti.⁵

⁵ Vedia Dökmeçi, Hale Çıracı, *Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Beyoğlu*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1990, s: 9

Bölgeye Avrupalılar Yunanca'da "karşı kıyı, öte yaka" gibi anlamlarına gelen Pera adını veriyorlardı. Bazı yazarlar bu adı sadece bugünkü "Beyoğlu" bölgesi için kullanırken, kimi gezginlerin yazılarında Galata ve Beyoğlu için ortak bir ad olarak da kullanıldığı görülmektedir. Galata adı giderek daha çok, sadece güneydeki limanla bağlantılı kısma özgü kalmıştır.⁶

Bölgeye nüfus yapısı açısından bakıldığında, Beyoğlu'nda Müslüman nüfusunun azınlıkta olduğu görülüyor. Fetih sonrasında Beyoğlu İtalyan kökenliler, Rumlar, Yahudiler, Ermeniler ve az sayıda Türk'ün yaşadığı bir alandır. 1491'de dönemin ünlü komutanlarından İskender Paşa'nın Galata Mevlevihanesi'ni yaptırması, Müslümanların Beyoğlu'nda yerleşmesini özendirmiştir. Ardından Beyoğlu Dört Yol'da II. Beyazıt Asmalı Mescit'i yaptırınca burada da bir Müslüman mahallesi gelişmiştir. Yine II. Beyazıt'ın buyruğuyla bugünkü Galatasaray mevkiinde Galata Sarayı Ocağı'nın açılması da Beyoğlu'nda oturan Müslümanların sayısını arttırmıştır.⁷ Ortaylı'nın verdiği rakamlarla, XVI.yüzyıla Galata'da Rum cemaati 592 hane (%39), İslamlar 535 hane (%35), Avrupalılar 332 hane (%22), Ermeniler ise 62 hane (%4) idi.⁸

XVII. yüzyılda Galata bir ticaret bölgesiydi. Ekonomik dayanağını limandan sağlıyor, burada depolar, çarşılar, bedestenler ve gümrük bulunuyordu. Galata'ya bağlı gelişen Beyoğlu ise bir konut alanı haline gelmişti; Galata kulesi ile Galata Sarayı Ocağı arasındaki birkaç sokaktan oluşuyordu. Elçilerden başka zengin tüccarların da burada konakları vardı. Yine bu dönemde Pera ve çevresine bir Latin mahallesi kurulmaya başlandı.⁹

XIX. yüzyılda İstanbul'un modernleşmesine paralel olarak, eski iş merkezlerinin yapısı da değişmeye başladı. Dış dünya ile ilişkilerin yoğunlaştığı Galata ve Beyoğlu'nda ticarethane, mağaza ve bankalar gelişmişti. Özellikle Karaköy'ün aktif bir merkezi iş bölgesi olması ve Beyoğlu'ndaki konut bölgesiyle ilişkisinin yoğunlaşması, Avrupa'nın ilk metrolarından birinin burada faaliyete geçmesini gerektirmiş ve 1869'da Tünel işletmeye açılmıştır.¹⁰

⁶ Nur Akın, *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2002, s:83.

⁷ Dökmeçi, Çıracı, a.g.e., s: 14.

⁸ Ortaylı, "İstanbul'da Yerleşme Düzeninin Evrimi Üzerine", *İstanbul'dan Sayfalar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s:238.

⁹ Kuban, a.g.e, s: 219.

¹⁰ Ortaylı, a.g.m., s: 242.

Yine XIX.yüzyıla gelindiğinde belediye örgütü kurulurken, kent on dört belediye dairesine ayrılmış ve örnek oluşturmak için 1857’de ilk kez “Beyoğlu ve Galata Altıncı Daire-i Belediyesi” kurulmuştur.¹¹

Aynı zamanda XIX.yüzyılda Beyoğlu’nda gözlenen nüfus artışına bağlı olarak konut sıkıntısı ortaya çıkmış ve arsa fiyatları yükselmiştir. Bu durum Müslümanların başka yerlere taşınmalarına neden olmuştur. Hıristiyanlaşma Galatasaray-Taksim arasında, Beyoğlu’nun Batı yakasında ve Tophane’de de yayılmıştır. Bu dönemde Beyoğlu’nda en zengin mahalle, Avrupalıların oturduğu *Tomtom mahallesi* idi. Bankerlerin ve tüccarların taştan evleri büyüklük ve gösteriş açısından elçilik binaları ile yarışıyordu.¹²

Toplumsal açıdan XIX.yüzyılda Beyoğlu ve Galata, kagir binalarıyla, karşıdaki ahşap İstanbul’a tepeden bakan, sokaklarında farklı giyimde insanların gezindiği, değişik yemeklerin yendiği, farklı biçimde eğlenilen, özgün şivelerle yabancı dillerin konuşulduğu, yabancı kitap ve gazetelerin satıldığı ve Osmanlı aydınınının Avrupa’yı gözlediği bir semtti.¹³

Var olan ekonomik yapıya paralel olarak, XIX.yüzyıldan itibaren Beyoğlu’nda zengin bir sosyal ve kültürel hayat gelişmeye başlıyor. kahvehaneler, gazinolar ve lokantalar açılıyor; kış aylarında tiyatro, konser gibi gösterilerle davet, balo gibi batılı anlamda eğlenceler düzenleniyordu. Dönemin ünlü yazarları İstanbul’a geldiği gibi Liszt ve Rahmaninof gibi ünlü müzisyenleri de Beyoğlu’nda konserler veriyordu. Adları zamanımıza dek gelen Lebon, Nisuzaz, Markiz Pastaneleri de bu dönemlerde açılmıştı.¹⁴ Kısacası Beyoğlu XX. yüzyıl öncesinde İstanbul’un gözde bir eğlence ve kültür merkezi olmuştu.

Beyoğlu’nun sunduğu zengin toplumsal ve kültürel hayat Cumhuriyet sonrasında da devam etti. Ancak bu “modern” atmosfer giderek çeşitli

¹¹ Akın, a.g.e., s: 98.

¹² Dökmeci, Çıracı, a.g.e., s:43.

¹³ İlber Ortaylı, “Eski Beyoğlu’ndan Çizgiler”, *İstanbul’dan Sayfalar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s:84. İstanbul ve Pera arasındaki bu karşıtlığı Peyami Safa’da da bulabiliriz. “Fatih-Harbiye”de bu iki farklı yaşam biçimini ve iki semti, “Fatih sokakları, Beyoğlu caddesi, başörtülü kadınlar, sarıklı adamlar, otomobiller, ...kaplamaları çarpılmış tahta evler, karanlıklar, ... apartmanlar, kuvvetli elektrik ışıkları,... büyük bir kilise kapısı, Beyoğlu’ndaki kapalı çarşılar, Fatih Camii’nin avlusu, ezan sesleri, yangın korkuları, beşik gıcırıtı...” şeklinde karşılaştırmaktadır.

¹⁴ Akın, a.g.e., s:42

nedenlere bağılı olarak değişti. Sözkonusu değişimde, çeşitli toplumsal, siyasi ve ekonomik nedenlerin etkisi oldu.

Öncelikle bölgede var olan Müslüman olmayan nüfus çeşitli etkenlerle yurt dışına yöneldi. 1948'de İsrail'in kuruluşuyla birlikte Museviler arasında bu ülkeye göç yaşandı. 6-7 Eylül 1955'deki olaylardan sonra Rumların ülke dışına çıktıkları gözlemlendi.¹⁵ Son olarak bu bölgedeki değişime 1980 öncesi siyasi bunalım ortamının etkisini de eklemek mümkün olacaktır.

1950'lerden sonra Beyoğlu'nda başlayan değişim 1970'lerden sonra tümüyle arttı. Çok eski ve göz alıcı geçmişi olan bu semtte çöküntü başladı. Giderek ucuz mal satan mağazaların ve imalathanelerin sayısı arttı. Böylece, Beyoğlu'nun ticaret, sanat ve kültürel çekim merkezi olduğu günler iyice geride kaldı. İstiklal Caddesi'nin cazibesi azaldığı gibi, arka sokaklarının oluşturduğu mahallelerin de nüfus yapısı tamamen değişmeye başladı. Çoğunlukla varlıklı ve modern olan Pera, artık epeyce değişmeye başlıyordu. Zaten bu nedenle Beyoğlu nostaljisi ortaya çıktı.¹⁶

1980'li yıllara gelindiğinde içinden geçilen çöküntüden kurtulmanın yolları aranmaya başlandı. Bir anlamda konu toplumsallaştırılarak tekrar "Beyoğlu'na dönülmeye", burayı yeniden ticaret, sanat, kültür merkezi yapma konusunda çabalar harcanmaya başlandı. Bu özel çabanın ürünü olarak İstiklal Caddesi kültürel anlamda yeni bir canlanma yaşamaya başladı. Ancak, arka sokakların değişen kimliklerini sürdürmeye devam ettiklerini görüyoruz.

Tomtom Mahallesi

Beyoğlu ilçesi, resmi verilere göre yaklaşık 225 000 yerleşik nüfustan ve kırk beş mahalleden oluşan bir bölgedir. "Tomtom Mahallesi" de bunlardan biridir. Muhtarlık kayıtlarına göre nüfusu yaklaşık 4750'dir. Tomtom Mahallesinin Beyoğlu ya da Pera'ya ait olan karakteristik yapıların tümüne sahip olduğu görülmektedir.

¹⁵ Giovanni Scognamillo, *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 1992, s:75. Scognamillo, Beyoğlu'nu ömrü boyunca iyisi ve kötüsüyle yaşmış biri olarak değişimi değerlendiriyor.

¹⁶ "Beyoğlu'na çıkmak" anıları uzun zaman anlatılmıştır ve bu anılar dinleyenlerin zihinlerinde önemli bir yer tutmuştur.

Mahalle, İstiklal Caddesi, Kumbaracı Yokuşu ile Yeni Çarşı ve Boğazkesen Caddesi arasında, Firuzağa, Hacı Mimi ve Şahkulu mahalleleriyle komşudur. Bir bölümünde Rus, İspanyol, İtalyan, Hollanda konsoloslukları, Fransız Sarayı, İtalyan Lisesi, kiliseler ve onların bahçeleri yer almaktadır. Burası mahallenin kuzey yani Taksim yönü ve daha geniş bir kısımdır. Bu bölgede sadece Gülbaba sokak ve Babaocağı sokakta konutlar bulunmaktadır. Tophane yönünde ise çok dar sokaklar ve daha çok konutların oluşturduğu ikinci bir kısım vardır. Ayrıca tüm mahallede çok sayıda küçük işyeri bulunmaktadır.

Bugünkü Tomtom Mahallesi, hem geçmişin izlerini taşıyan, diplomatik kurumların ve kiliselerin, hem sonradan bu bölgeyi seçen daha çok mobilyacılar ve avizecilerden oluşan küçük işyerlerinin, hem de eski sahiplerinden çok daha farklı bir yaşam süren insanların yaşadığı konutların bulunduğu karmaşık bir bölge olarak karşımıza çıkıyor.

Tomtom Mahaltesinde, Gülbaba, Babaocağı, Issız, Fahrettin Acemi, Karabaş, Kapıkulu, Kumbaracı, Selatin Odaları, Tercüman Çıkmazı, Cicim, Örtme Altı, Bostaniçi ve Kıvrıntılı sokaklarda yaptığımız çalışmaya göre, bölgede yaşanan nüfus değişimi Tomtom'da da net bir biçimde gözleniyor. 1950'lilere kadar Rum ve Ermenilerin yaşadığı sokakların bu tarihlerden itibaren değişim geçirdiği anlaşılıyor.¹⁷ Bununla beraber değişim gelip geçici bir nitelik göstermiyor. Mahallenin bugünkü sakinleri, ağırlıklı olarak Siirt'ten yıllar önce buraya yerleşmiş kişilerden oluşuyor. Bu mahallenin bizim için ilgi çekici olan yönü, değişen nüfusun toplumsal nitelikleri. Çalışmada Tomtom Mahaltesindeki değişimin fotoğrafını yakalamaya çalıştık.

Mahallede çalışmaya başladığımızda, Tomtom'un ilgi çekici bir başka boyutunun daha olduğunu gördük. Tomtom Mahaltesinin bir zamanlar Beyoğlu'nun en zengin mahallesi olduğu anlatılmakla birlikte, İlber Ortaylı'nın vurguladığı, 'Beyoğlu'nda zenginliğin yanında sefaletin de bulunduğu' ifadesini gösterir biçimde, geçmişte de belli bir yoksulluğa sahip olduğu ortaya çıktı. Mahallede bulunan 'Selatin Odaları ve Tercüman Çıkmazı' dar yolları, bakımsız, yoksul ve küçük apartmanlarıyla diğer sokaklardan daha yoksul bir

¹⁷ Hürriyet Ögdül, *Konut Alanlarının İyileştirilmesinde Toplumsal Bağların Rolü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, M.S.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999, s: 115.

görüntüye sahip. ‘Selatin Odaları’nın adının bir ip ucu olduğunu düşünerek araştırdığımızda “eski İstanbul’da, kentin kenar semtlerinde çıkmaz bir sokağın iki yanındaki tek gözlü ev topluluklarına bey odaları, bağ odaları, selatin odaları, sultan odaları gibi adlar verildiğini, bunların eski İstanbul’un bir tür gecekonduları olup, taşradan gelenler ve muhtelif işlerde çalışan ailelerin buralarda barındığını”¹⁸ öğrendik. Dolayısıyla, geçmişte de zengin Tomtom Mahallesinin bir kısmını işgal eden ve Tophane ile Limanla ilişkilendirildiğinde açıklamasına kavuşan ‘Selatin Odaları’nın, mahallenin bugünkü gibi en yoksul kesimi olduğunu düşünebiliriz. İstanbul’da kimi alanların, örneğin Eminönü sınırları içindeki bir çok bölgenin ya da Tarlabası’nın tarihi doku içindeki yoksulluk alanları olduğunu biliyoruz. Fakat Tomtom Mahallesi, geçmişte hem belli bir zenginliğe, gösterişe, hem de belli bir yoksulluğa sahip; ve bugün yoksul, yerleşik, eski bir nüfusu olan ve de belli bir mahalle yaşantısını koruyan farklı bir örnek oluşturmaktadır.

Aslında Tomtom Mahallesiine yönelik bilgi sahibi olmamız da, belli bir mahalle mahremiyetinin açığa çıkmasını gösteren bir olay nedeniyle oldu. Caddedeki ‘kafe’lerin ara sokaklara kayması sonucunda, mahalle sakinleri ile işletmeciler arasında basına da yansıyan gerilim nedeniyle mahalle dikkatimizi çekti. Bu gerilimden yola çıkarak bir araştırma yapmak amacıyla mahallenin tümünü dolaştığımızda aslında nüfus yapısına ve yoksulluğuna dair yeterince bilgi sahibi olmuştuk.

Tomtom Mahallesiindeki yoksulluk gözlemlerle ortaya çıkmakta olmasına rağmen, bu durumun bir anlamda belgelenmesi için, bir alan araştırmasının hazırlanması gerekiyordu.¹⁹ Bu nedenle ilk adımda mahallenin muhtarı ile görüşüldü. Ardından Tomtom Mahallesiinde oturan çocuklarının devam ettiği “Okçu Musa İlköğretim Okulu”nda bir çalışma yapıldı. Bu aşamada 10-15 yaş arası 42 öğrenci ile görüşüldü. Bu ilk adımı önemli bulduğumuz için, ardından

¹⁸ Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1995, c: XVIII.

¹⁹ “Türkiye Sosyolojisi Araştırmaları III-IV” dersleri çerçevesinde sürdürdüğümüz İstanbul ve kent çalışmalarını Nisan ve Mayıs 2003’de bir alan çalışması yaparak sonuçlandırdık. Tüm alan çalışmalarında olduğu gibi bu çalışmada da karşımıza çeşitli güçlükler çıktı. Bununla beraber, Okçu Musa İlköğretim Okulunun başarılı ve dinamik müdürü ile seminer öğrencilerimizin gerçek istek ve ilgileri çalışmaya çok büyük katkı sağladı. Başta Funda Gezek olmak üzere dersleri ve çalışmayı birlikte yürüttüğümüz tüm seminer öğrencilerimize içtenlikle teşekkür ediyorum.

hanelere giderek kadınlara ulaşmayı hedefledik. Çalışma yapılan sokaklar, konutların bulunduğu saptadığımız ve yukarıda da adı geçen Gülbaba, Baba Ocağı, Issız, Fahrettin Acemi, Karabaş, Kumbaracı Yokuşu, Kapıkulu, Selatin odaları, Tercüman Çıkmazı, Örtme Altı, Bostaniçi, Kıvrımtılı ve Cicim sokaklarıdır.

Tomtom Mahallesinin adı geçen sokaklarında pek çok boş bina bulunuyor. Dolayısıyla, evlerin, boş binaların, harabe halini almış eski binaların ve işyerlerinin iç içe olduğu bir alan. Sokakların, bu türdeş olmayan yapısı örneklem seçimimizi güçleştirdi. Bu nedenle seçtiğimiz her sokakta, her binadan sadece bir kişi ile görüşme kuralını koyduk. Böylece toplam 67 kişi ile görüşüldü. Hanelerde yaptığımız görüşmelere katılan toplam 67 kişinin % 37'si 16-30 yaş grubunda, % 38.7'si 31-50 yaş grubunda ve % 20.9'u ise 51 yaş ve üzeri grupta yer almaktadır. Öğrencilerden ve hanelerden gelen birbirini destekleyen bu verilerin bize mahallenin profili hakkında bilgi verdiğini düşünüyoruz.

1- Göç

Tomtom Mahallesinin bugünkü sakinleri, ağırlıklı olarak Siirt'ten yıllar önce buraya yerleşmiş kişilerden oluşuyor. Bu yüzden öğrencilerin neredeyse tamamı (% 88) İstanbul doğumlu. Siirt doğumlular (% 7) küçük bir oranda kalıyor. Nerelisiniz, diye sorulunca % 31'i Siirtli, % 14'ü Bitlisli, %9.5'i ise İstanbullu olduğunu söylüyor. Öğrencilerin % 57'si doğduğundan beri bu mahallede oturuyor.

Öğrencilerin doğum yeri

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Ağrı	2	4,8	4,8
İstanbul	37	88,1	92,9
Siirt	3	7,1	100,0
Toplam	42	100,0	

“Kendinizi İstanbullu olarak tanımlar mısınız?” diye sorunca, çoğunluk (%79) evet cevabını veriyor. Dolayısıyla nerelisiniz? sorusundaki gayemiz doğru bir biçimde, “aileniz buraya nereden gelmiş?” biçiminde algılanıyor. Bu çok genç kuşak için “İstanbullu olmak” doğal bir durum.

Hanelerden aldığımız cevaplara göre kadınların %28.4'ünün doğum yeri İstanbul; %25.4'ü Siirt'te ve % 4.5'i Bitlis'te doğmuş. Yaklaşık % 20'lik bir oranın doğum yeri ise diğer doğu ve güney doğu Anadolu illeri. Türkiye'nin çeşitli bölge ve şehirlerinden gelen kişilerden oluşan yaklaşık % 22.5'luk oranla örneklem tamamlanıyor.

Hanelerde kadınlara 'nereli' oldukları sorulduğunda ise, % 12'si İstanbullu, %34.3'ü Siirtli, % 6'sı Bitlisli olduğunu söylüyor. Buna karşılık % 61'i kendini İstanbullu olarak tanımlıyor. Kısacası, hanelerde yaptığımız anketlerde İstanbul'da doğanların oranı azalsa ve önemli bir çoğunluk Siirt'de doğmuş olsa da yine kendisini İstanbullu olarak tanımlayanların çoğunlukta olduğu görülüyor.

Kendinizi İstanbullu olarak tanımlar mısınız? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
evet	41	61,2	61,2
hayır	23	34,3	95,5
fikri yok	3	4,5	100,0
Toplam	67	100,0	

2- Eğitim durumu

Mahalledeki nüfusun nitelikleriyle ilgili en önemli bulgu, kadınlarının göz ardı edilemeyecek bir bölümünün okur yazar bile olmaması; okur yazar olmayan kadınların oranı % 30'lara ulaşmaktadır.

Eğitim Durumu (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
okur/yazar değil	20	29,9	29,9
okuma/yazma biliyor	3	4,5	34,3
ilkokul mezunu	25	37,3	71,6
ortaokul mezunu	10	14,9	86,6
lise mezunu	7	10,4	97,0
üniversite mezunu	2	3,0	100,0
Toplam	67	100,0	

3-Hane Halkı

Eğitim durumu ile ilgili olumsuz bu göstergeye rağmen, çoğunluğunda bir kişinin çalıştığı hanelerde çok kalabalık olmayan nüfusların yaşadığı görülmektedir.

Bu durum öğrencilere sorduğumuz “kaç kardeşiniz?” sorusundan da anlaşılıyor. Öğrencilerin neredeyse yarıya yakını (% 45) iki ya da üç kardeş olduğunu söylüyor. 5 kardeşten fazla olanların oranı ise % 21.

Kadınların ‘kaç çocuğunuz var?’ sorusuna verdikleri cevaplar ise şöyle:

Kaç çocuğunuz var?

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
bekar	5	7,5	7,5
çocuk yok	9	13,4	20,9
1-2 çocuk	23	34,3	55,2
3-4 çocuk	20	29,9	85,1
5+	10	14,9	100,0
Toplam	67	100,0	

Görüldüğü gibi kadınların % 34’ü 1-2 çocuk sahibi iken, % 15’inin 5 ve daha fazla sayıda çocuk sahibi olduğu görülüyor. Yine bu konu ile ilgili bir başka veri hane halkı sayısıdır.

Evinizde kaç kişi yaşıyor? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1kişi	3	4,5	4,5
2 kişi	12	17,9	22,4
3 kişi	10	14,9	37,3
4 kişi	20	29,9	67,2
5 kişi	9	13,4	80,6
6 kişi	6	9,0	89,6
7 kişi	1	1,5	91,0
8 kişi	2	3,0	94,0
9 kişi	1	1,5	95,5
10 kişi	1	1,5	97,0
11 kişi	1	1,5	98,5
16 kişi	1	1,5	100,0
Toplam	67	100,0	

Evlerin % 30'unda 4 kişinin yaşadığını buna karşılık 6 ve daha fazla sayıda kişinin yaşadığı evlerin % 10 olduğunu gözliyoruz. Evlerin % 50.7'sinde ise bir kişi çalışıyor.

3- Mahalle

Bu çalışmada öğrenmek istediğimiz başka bir konu mahalledeki toplumsal yapının nitelikleriydi. Bu amaçla sorduğumuz sorulardan aldığımız bilgilere göre öğrencilerin % 70'inin mahallede akrabası var ve % 58'i Tomtom Mahallesiinde yaşamaktan memnun olduğunu söylüyor. % 78.6'sı çocukların evde ya da sokakta dövüldüğünü, % 79'u ise çocuklar ya da gençler arasında bali, tiner, sigara alışkanlıkları olduğunu ifade ediyor.

Hanelerde yaptığımız görüşmelerde ise nüfusun mahalleye yerleşmesiyle ilgili bilgilere ulaşmak için 'kaç yıldır bu mahallede oturuyorsunuz?' sorusunu sorduk.

Kaç yıldır bu mahallede oturuyorsunuz? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam yüzde
0-1	4	6,0	6,0
2-5 yıl	19	28,4	34,3
6-10 yıl	6	9,0	43,3
11-20 yıl	10	14,9	58,2
21-30	13	19,4	77,6
31-40	4	6,0	83,6
41 yıl ve +	11	16,4	100,0
Toplam	67	100,0	

Görüldüğü gibi 41 yıldan uzun süredir burada oturanların oranı % 16'lara ulaşmaktadır. Yine hanelerde görüştüğümüz kadınlara neden yerleşmek için burayı seçtiklerini sorduğumuzda, % 21'i burada doğduğunu ifade etti. % 25.4'ü evlendikten sonra eşinin evi ve ailesi burada olduğu için gelmiş, %13.4'ü mahallede tanıdıkları olduğu için ve % 16.4'ü ise ekonomik nedenlerden geldiğini söylüyor.

Ankete katılanların sadece % 18'i Tomtom'a yerleşmeden önce İstanbul dışında oturmuş; % 18'i İstanbul'un başka bir semtinden gelmiş. Hayatı boyunca hep bu mahalle ve Beyoğlu çevresinde oturanların oranı ise % 64'e ulaşıyor.

Bu mahalleden önce nerede oturdunuz? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Beyoğlu çevresi	21	31,3	31,3
İstanbul içi	12	17,9	49,3
İstanbul dışı	12	17,9	67,2
Sadece bu mahallede oturmuş	22	32,8	100,0
Toplam	67	100,0	

Görüştüğümüz hanelerin % 80.6'sı Tomtom'u seviyor, fakat sadece % 34'ü burada yaşamak istiyor. Mahalle ile ilgili şikayetlerin başında temizliğin yetersizliği ve gürültü gibi çevre sorunlarının olduğu görülüyor. Bununla

beraber, Tarlabası çok bozulduğu için Tomtom'a geldiğini ve buralarda yaşamaktan memnun olduğunu ifade edenler de mevcut.

Yine akrabalık/hemşehrilik bağlantısıyla ilgili soruyu hanelere yönelttiğimizde;

Bu mahallede yaşayan akrabalarınız/hemşerileriniz var mı? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Var	43	64,2	64,2
Yok	24	35,8	100,0
Toplam	67	100,0	

% 64'ünün mahallede akrabası ya da hemşehrisi olduğunu görüyoruz.

Kadınların % 43,3'ü sadece Beyoğlu ve çevresinde hayatını geçirirken, % 18'inin mahalle dışına hiç çıkmadığı anlaşılıyor. Ekonomik problemlerinin önemini ifade ederek, bu yetersizliğin gezmeye ve İstanbul'u tanımaya engel oluşturduğunu ifade ediyorlar. Bu yüzden İstanbul'u tanıyabildiğini düşünenler % 31.3 oranında kalıyor.

Bu mahalle dışında en çok hangi semtlere gidersiniz? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Mahalleden hiç çıkmıyor	12	17,9	17,9
Beyoğlu ve çevresi	17	25,4	43,3
Beyoğlu dışı	38	56,7	100,0
Toplam	67	100,0	

Mahallenin % 27'si çevredeki kafelerden rahatsız olduğunu belirtiyor. Rahatsız olanlar daha çok Gülbaba sokak ve civarında oturanlar. Kafelerin konut alanlarının içine girmesinden dolayı huzursuzluk duyuyorlar. Buna karşılık konut alanlarının yoğun olduğu bölgelerde henüz bir huzursuzluk ortaya çıkmadığı gibi, kafelerin açılması ihtimaline olumlu yaklaşıp, mahalleli için iş imkanı ortaya çıkabilir umudunu taşıyanlar da var.

Mahalle için huzursuzluk kaynağı olabilecek bir başka konu çocuklar ve gençler arasındaki çeşitli alışkanlıklar. Kadınların % 60'ı, çevredeki çocuklar ya da gençler arasında balı, tiner, sigara alışkanlığı olduğunu söylüyor.

Çalışmaya katılanların % 27'si mahalledeki akraba ve hemşehriler arasında her zaman yardımlaşma olduğunu; buna karşılık % 13.4'ü ise hiçbir zaman yardımlaşma olmadığını ifade ediyor.

Mahallenizdeki akrabalarınızla/hemşerilerinizle yardımlaşır mısınız? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Akrabası olmayanlar	25	37,3	37,3
Her zaman	18	26,9	64,2
Genellikle	6	9,0	73,1
Ara sıra	6	9,0	82,1
Çok az	3	4,5	86,6
Hiçbir zaman	9	13,4	100,0
Toplam	67	100,0	

Görüldüğü gibi, mahallenin birbirinin akrabası ya da hemşehrisi olan kişilerden oluştuğu söylenebilir. Bu olgu, zincirleme göçün yaşandığını gösteriyor.²⁰ Ancak zincirleme göçün ortaya çıkarması gereken dayanışma ve hemşehriliğe dayanan güç ilişkilerine burada rastlanmıyor. Ankete katılanların verdikleri cevaplara göre, mahallede yaşayanlar arasında güçlü bir yardımlaşmanın olmadığı anlaşılıyor. Bunun nedeninin yoksulluk olduğunu düşünmek mümkündür.

Tomtom Mahallesi'ne gelen nüfusun buraya yerleşmeleri uzun yıllar öncesine dayanıyor. Görüldüğü gibi, yerleşeli kırk yılı geçen insanların sayısı hiç de az değil. Hanelerde yaptığımız görüşmelerde kadınların bir kısmının burada doğduğu, bir kısmı eşinin evi ve ailesi burada olduğu için evlendikten sonra buraya geldiği görülüyor. Bir kısmı ise ekonomik nedenlerden dolayı buraya yerleşmiş. Tomtom Mahallesi'ne yerleşmeden önce İstanbul dışında oturanların küçük bir oranda kaldığı söylenebilir. Çoğunluk sadece Tomtom ve civar mahallelerde oturmuş. Görüştüğümüz kadınlar burada yaşamaktan memnun olduklarını söyleseler de yaşamak için başka, sorunsuz bir semti tercih ediyorlar. Hayatını daha çok Beyoğlu ve çevresinde geçirdiğini söyleyebileceğimiz kadınların çoğunluğu İstanbul'u tanıyabildiğini

²⁰ Ögdül'ün tezinde de benzer bir sonuç ortaya çıkıyor.

düşünmüyor. Mahalle dışında en çok gittikleri semtler akrabalarının da bulunduğu yerler. Bu semtlerin sınırlarını Beşiktaş, Mecidiyeköy, Okmeydanı hattı ile Eyüp, Fatih, Edirnekapı, Kocamustafapaşa ve Eminönü hattı ile çizebiliriz. Bu sınırların İstanbul'un yine eski semtlerinden geçmesi dikkat çekicidir.

3- Mahallenin Ekonomik Profili

Mahallenin ekonomik yapısıyla ilgili olarak ilk adımda öğrencilerin okul dışında herhangi gelir getirici bir iş yapıp yapmadıklarına bakıldı. Çalışan öğrencilerin oranının % 12 olduğu görülmektedir. Yine öğrencilerden aldığımız bilgilere göre, % 7'sinin babası çalışmıyor; bununla beraber % 38'inin babası, % 12'sinin kardeşleri, % 21'inin ise baba ve kardeşleri çalışıyor. Gelecekte doktor, öğretmen, polis olmak isteyenler gibi, futbolcu, sanatçı, manken, spiker gibi yüksek kazanç getirdiği düşünülen meslekleri seçmek isteyenler de var.

Hanelerden aldığımız bilgilere göre, kadınların %12'sinin eşlerinin çalışmadığını görüyoruz. Buradaki erkeklerin yaptığı işler, vasıflı olanlar için avizencilik, mobilyacılık, şoförlük, matbaacılık, vasıfsız olanlar için ise seyyar satıcılık, otoparklarda çalışmak, hamallık olarak göze çarpıyor. Kadınlar arasında gelir getirici işi olanlar küçük bir oranda kalıyor. Kadınların % 4.5'inin işçi, % 4.5'inin gündelikçi olduğunu, %6'sının ise evde el işi yaparak sattığını görüyoruz.

Mahallenin ekonomik profili ile en çarpıcı gösterge sosyal güvenlik konusunda ortaya çıkıyor. Hanelerin % 40.3'ü SSK'lı, % 9'u Bağ-kur'a, % 4.5'i ise emekli sandığına bağlı. % 11.9'u ise sağlık giderlerini yeşil kart ile karşıladıklarını söylüyor. *Buna karşılık %34.3'ü hiçbir sosyal güvenceleri olmadığını ifade ediyor.*

Sağlık giderlerinizi karşılamakta herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna başvuruyor musunuz? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
SSK	27	40,3	40,3
Bağ-kur	6	9,0	49,3
Emekli sandığı	3	4,5	53,7
Yeşil kart	8	11,9	65,7
Sosyal güvencesi olmayanlar	23	34,3	100,0
Toplam	67	100,0	

Ekonomik göstergelerle ilgi bir başka kriter ise otomobil ve konut sahibi olma oranı. Öğrencilerin % 19'u ailesinin otomobili olduğunu söylerken, hanelerde yaptığımız görüşmelerde bu oran % 12'dir.

Otomobil sahibi olma oranı (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Otomobil sahibi olanlar	8	11,9	11,9
Otomobil sahibi olmayanlar	59	88,1	100,0
Toplam	67	100,0	

Yine mahallenin ekonomik yapısını açıklar nitelikte bir başka gösterge ev sahibi olma oranıdır. Buna göre Tomtom Mahallesinde ev sahibi olma oranı % 46.3 olarak karşımıza çıkıyor; kiracılar ise % 50'lik bir oran oluşturuyor. % 4.5'lik bir grup da aile üyelerinden birine ait evde oturuyor. Mahalleye yerleşmeleri çok uzun yıllar öncesine dayanmasına rağmen ev sahibi olma oranının düşüklüğü, bu mahallenin kent çevresinde oluşan enformel yerleşim alanlarına göre en önemli farklılığını oluşturuyor.

Evinizin mülkiyet durumu nedir? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Kiracı	33	49,3	49,3
Ev sahibi	31	46,3	95,5
Aile üyelerinden birine ait	3	4,5	100,0
Toplam	67	100,0	

Aynı zamanda Tomtom'daki konutların küçüklüğü dikkat çekiyor. % 76'sı evlerinin 1 oda ve 1 salon ya da 2 oda 1 salondan ibaret olduğunu ifade ediyor. Eski ve bakımsız olan bu evlerin ısınması çoğunlukla soba ile sağlanıyor. Evlerin %74.6'sı sobalı, % 4.5'i kaloriferli; buna karşılık % 18'i katalitik, elektrikli ısıtıcı ya da küçük tüple ısıtılıyor.

Eviniz toplam kaç odalı? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1+1	16	23,9	23,9
2+1	35	52,2	76,1
3+1	11	16,4	92,5
4+1	3	4,5	97,0
5+1	1	1,5	98,5
1 oda	1	1,5	100,0
Toplam	67	100,0	

Hanelerin % 21'i elden düşme eşya alıyor, % 7.5'i hiç eşya almadığını, % 3'ü ise başkalarından tedarik etmeye çalıştıklarını söylüyor. % 69'u taksitle ve yeni eşya aldıklarını belirtiyor. Mahallenin % 15'i alışverişlerinde modern ekonominin bir aracı olarak gösterilen 'kredi kartı'nı kullanıyor.

Ailelerin % 69'u hafta sonu tatillerini evde geçiriyor. % 25'i gezip dolaştığını, % 3'ü ise akraba ziyaretlerine gittiklerini ifade ediyor. Benzer bir biçimde ailelerin % 63'ü yıllık tatillerinde de evde olduklarını söylüyor. % 21'i tatil yerlerine giderken, % 7.5'i memleketine, % 9'u ise günü birlik gezi ya da ziyaretlere gidiyor.

Haneler giyim ihtiyacını büyük oranda (% 67) pazardan, dikerek ya da

Eminönü ile Mahmutpaşa çarşılarından karşılarken, % 6'sı ise giyim harcaması yapmıyor ya da başkalarından tedarik ediyor. Yine ekonomik ve toplumsal bir göstere olarak eve gazete alma eğilimlerine baktığımızda, % 53.7'sinin gazete almadığını görüyoruz.

Görüştüğümüz kadınların % 59'u en önemli sorunlarını maddi problemler olarak tanımlıyor. Buna karşılık sorunlarını kendi kendilerine çözmeye çalıştıklarını görüyoruz. Mahallede muhtar, belediye ve devletten yardım isteyenlerin toplam oranı sadece % 13.5.

Sorunlarınızı çözmek için kimlerden/hangi kurumlardan yardım istersiniz? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Kimseden yardım istemeyenler	38	56,7	56,7
Muhtardan	3	4,5	61,2
Belediyeden	2	3,0	64,2
Fikrim yok	7	10,4	74,6
Derneklerden	2	3,0	77,6
Aile ve akrabalarından	7	10,4	88,1
Devletten	4	6,0	94,0
Her yerden	1	1,5	95,5
Allahtan	1	1,5	97,0
Komşulardan	2	3,0	100,0
Toplam	67	100,0	

Tomtom Mahallesi yoksul bir mahalle olmakla beraber, tamamen türdeş bir ekonomik yapı göstermiyor. Özellikle daha önce de açıklandığı gibi Selatin Odaları ve ona bağlı olan Tercüman Çıkmazı, diğer sokaklardan da düşük geliri bir yapıya sahip. Bu nedenle mahalledeki gelir dağılımını ortaya koyabilmek amacıyla bir puanlama yaptık. Ev sahibi olma, ikinci konut sahibi olma, otomobil, bulaşık makinesi, cep telefonu ve bilgisayar sahipliği, sosyal güvence, düzenli gazete alma, kredi kartı kullanma, ev eşyaları sahiplik düzeyi, yeni eşya alma ve tatile çıkma kriterlerine göre puanlama yapıldı. Buna göre hanelerin % 44.8'i 0-5 puan; % 46.2'si 6-10 puan, % 9'u ise 11-15 puan almıştır. Bu durumda çok geniş bir kesimin mahallenin kendi ekonomik tabakalaşmasına göre alt kesimini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

PUAN^a

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
,00	2	3,0	3,0
1,00	1	1,5	4,5
2,00	3	4,5	9,0
3,00	4	6,0	14,9
4,00	8	11,9	26,9
5,00	12	17,9	44,8
6,00	9	13,4	58,2
7,00	5	7,5	65,7
8,00	10	14,9	80,6
9,00	6	9,0	89,6
10,00	1	1,5	91,0
11,00	1	1,5	92,5
12,00	1	1,5	94,0
13,00	2	3,0	97,0
14,00	1	1,5	98,5
15,00	1	1,5	100,0
Toplam	67	100,0	

a. :Puanlamaya esas oluşturan kriterler şunlardır: Ev sahibi olma, İkinci Konuta Sahip Olma, Otomobil Sahibi olma, Sosyal Güvence Sahibi Olma, Düzenli Gazete Alma, Kredi Kartı Kullanma, Ev Eşyaları Sahiplik Düzeyi, Yeni Eşya Alma, Bulaşık Makinesi, Cep Telefonu ve Bilgisayar Sahibi Olma, Tatile Çıkma. Buna göre en yüksek puan "15"dir.

4- Kentlilik ve Dayanışma

Hem maddi nedenlerden hem de eğitimin çok yetersiz oluşundan hanelerin çoğunluğunda eve gazete ya da dergi alınmadığını gördüğümüz gibi, yine bu koşullara bağlı olarak semtlerinin hemen yanı başındaki kültürel faaliyetlere katılmadıkları anlaşılıyor. Hanelerden gelen cevaplara göre, % 78'si sinemaya, % 88'i tiyatroya hiç gitmiyor.

Kültürel açıdan öğrencilerin durumunun yetişkinlerden daha iyi olduğu gözleniyor. Okul yöneticileri ve öğretmenleri sayesinde hem sinemayı, tiyatroyu az çok tanıdıkları hem de İstiklal Caddesindeki kültür merkezleri aracılığıyla

sanatla tanıştıkları görülüyor.²¹ Ama yine çocukların da dünyası Beyoğlu sınırlarını pek aşmıyor. % 21'inin Boğaza gitmediğini, %17'sinin Anadolu yakasına geçmediğini ve % 50'sinin uzak semtlere gitmediğini anlıyoruz.

Sinemaya gidiyor musunuz? (Öğrenciler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
çok sık	2	4,8	4,8
bazen	11	26,2	31,0
çok az	11	26,2	57,1
hiç bir zaman	18	42,9	100,0
Toplam	42	100,0	

Tiyatroya gidiyor musunuz? (Öğrenciler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
çok sık	1	2,4	2,4
bazen	17	40,5	42,9
çok az	10	23,8	66,7
hiç bir zaman	14	33,3	100,0
Toplam	42	100,0	

Hanelerde verilen cevaplardan anlaşıldığı üzere, ailelerin % 24'ü memleketine dönmek istiyor. Muhtarla yaptığımız görüşmede de yakın tarihlerde Tomtom'a taşınanlar arasında valilik yardımıyla memleketine dönenler olduğunu öğrendik.

Mahalleye memleketle dayanışma açısından baktığımızda, % 16.4'ünün memleketinde yaşayan yakınlarından yardım aldığını, % 71.6'sının ise herhangi bir aynî yardım almadığını yani memleketiyle bağlantısını düşük olduğunu, % 4.5'nin ise hiçbir bağlantısının kalmadığını görüyoruz.

²¹ Okçu Musa İlköğretim Okulu Müdürünün girişimiyle Borusan Kültür Merkezinde çeşitli sanat çalışmalarına katılan öğrencilerden bir de "çocuk korusu" oluşturulmuş.

Memleketinizde yaşayan yakınlarınızdan herhangi bir yardım alıyor musunuz? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Istanbulu olanlar	5	7,5	7,5
Yardım alanlar	11	16,4	23,9
Yardım almayanlar	48	71,6	95,5
Memleket bağlantısı kalmayanlar	3	4,5	100,0
Toplam	67	100,0	

Bu bağlamda bizim için önemli bir başka nokta daha karşımıza çıkıyor. Görüştüğümüz hanelerin %95.5'i herhangi bir hemşerilik derneğine üye değil. Zaten Siirt ve Bitlis hakimiyeti olmasına rağmen henüz bir dernek kurulmamış. Hanelerde ifade edildiğine göre Tophane civarında erkeklerin gittiği Arap kahveleri var. Bu durum bize herhangi bir rant imkanı olmadığı sürece insanların örgütlenme yolunu seçmediklerini gösteriyor.

Herhangi bir hemşerilik derneğine üye misiniz? (Haneler)

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	3	4,5	4,5
Hayır	64	95,5	100,0
Toplam	67	100,0	

Sorunlarını kendi başlarına çözmeye çalışan Tomtomluların ne muhtardan, ne belediyeden ve ne de devletten yardım istedikleri anlaşılıyor.

Sonuç

Tomtom Mahallesi son elli yılda gerçekten ilginç değişimleri yaşamış bir örnek. Tarihsel açıdan "Pera" sınırları içinde bulunan, Müslüman olmayan nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı, ticaret, kültür ve sanatın hakim olduğu bu yerleşme alanı geçmişten günümüze önemli farklılaşmalar geçirmiş bulunuyor. Burada hem toplumsal açıdan, hem de kentin ekonomisinden alınan pay anlamında ekonomik açıdan geçmişle günümüz arasındaki farklılaşma gözlenebiliyor.

Murat Güvenç ve Oğuz Işık'ın 1990 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarından yola çıkarak yaptıkları değerlendirmede de gösterdikleri gibi, İstanbul'daki en yoksul bölgeler kent merkezinde bazı çöküntü alanlarında bulunuyor.²² Epeyce düşük eğitilmiş ve düşük gelirli bir mahalle olan Tomtom mahallesi de bu örneklerden biri gibi görünüyor. İstanbul'un aldığı ilk göç dalgalarından itibaren, yerleşik nüfusu ile bu yeni nüfus yer değiştirmiş. En eskilerinin mahalleye ellili yıllardan itibaren geldikleri, ardından seksenli yıllarda yeni göçler aldığını anlıyoruz. Mahallenin sakinleri yakınlardaki iş alanlarında çalışan ve artık geldikleri bölge ile bağlantıları kesilmiş kişiler. İstanbul'un gerçekten merkezinde Beyoğlu'nda yaşıyorlar. Ama Beyoğlu'nu sadece bu arka sokaklardan, tanıdıkları bildikleri yaşam biçimlerinden ibaret sayarak yaşıyorlar. Bu anlamda İstanbullular; çünkü çok uzun yıllardır bu mekanlardalar.²³

Tomtom Mahallesi'nin konut alanları Beyoğlu'nda gizlenmiş ya da sıkışmış kalmış gibi görülüyor. İstiklal Caddesinden arka sokaklara sapmayan herhangi bir kişinin kolayca tahmin edemeyeceği bir manzaraya sahip.

Ellili yıllarda başlayan ve dönem dönem gücü ve boyutu artan göç dalgaları ya çevredeki bazı boş alanları ya da merkezdeki bu gibi alanları kendine yerleşme alanı olarak seçmiş. Şehrin çevresine yerleşenlerin, bu bölgelerin sunduğu rant imkanlarını sonuna dek kullandıkları biliniyor. Bu anlamda "girişimci" oldukları düşünülebilir. Oysa Tomtom Mahallesi gibi merkezlere yerleşenlerin, "hazine arazilerini çitleme ve Türkiye'nin ahlaksız konut ekonomisine katılma şansları"²⁴ olmadığı için, yoksulluklarının sabit kaldığı görülüyor. Bu anlamda kente zararları dokunmayan, enformel yapıları kullanmayan ya da *girişimci olmayan* bir kitle. Bu sonuç, en açık biçimde bölgede herhangi bir hemşehrilik dernekleri olmamasından ve bu bağlamda muhtarla herhangi bir dayanışma-güç ilişkisi içinde olmamalarından da

²² Murat Güvenç-Oğuz Işık, *İstanbul'u okumak: Statü-konut mülkiyeti farklılaşmasına ilişkin bir çözümleme denemesi*, Toplum ve Bilim, s: 71, İstanbul, 1996, s:40.

²³ Kimi insanların bildiği kentin kendi sokağı, gidip geldiği yollar ve binalardan ibaret olması ile ilgili olarak, Doğan Kuban, *Halkla Birlikte Bir Çağdaş Kent Söylemi Üzerine*, Cogito, sayı: 35, İstanbul, Bahar 2003'e bakılabilir.

²⁴ Ayşe Buğra, "Türkiye'nin Ahlaksız Konut ekonomisi" *Devlet-Piyasa Karşılığının Ötesinde*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s: 111.

anlaşıyor. Oysa örneğin, çeşitli çalışmaların da²⁵ gösterdiği gibi, kent merkezi dışında hızla ortaya çıkan bazı enformel konut bölgelerinde hemşehrilik ilişkileri, güç ilişkilerine dayanan bir dayanışma olarak geliyor. Muhtarlar da bölgenin güçlü siyasi kişileri olarak öne çıkıyorlar. Hemşehrilik temeline dayanan bu yeni ilişki biçimlerine girebilen girişimci kimi kişiler ekonomik güç elde etme imkanı bulmuş oluyorlar.

Zenginlik sunma imkanı olmayan Tomtom Mahallesi yerleşenler ise, yıllar boyu aynı ya da birbirine yakın evlerde, kıt kaynaklarla yaşamışlar. Bu durumda bölgenin kent yoksulluğuna dair gerçek bir örnek oluşturduğunu söylemek mümkün. Kent merkezinde yaşamalarına rağmen Tomtomluların ekonomik nedenlerden dolayı kentle bütünleşme imkanları olmadığını düşünmek mümkündür.

Kent hayatından bu kadar kopuk bir yaşam aynı zamanda son dönemde gittikçe toplumsallaştırılan “kentlilik” konusunu da gündeme getiriyor. Özelde İstanbul’da 1950’lerden sonra başlayan süreç, kent dışı yaşam biçimlerinin, kent ortamlarında kendilerine yer açma çabalarını ortaya çıkarttı. Dolayısıyla günlük yaşamda sık sık karşı karşıya gelinen uyumsuzluk tabloları ortaya çıkmaya başladı.²⁶

Sonuç olarak İstanbul gibi bu denli “eski” bir şehrin, “yeni” ortaya çıkan sorunlarını “uzun” zamandır çözmeye uğraştığını görüyoruz. Bu süreç, sürekli yoğun nüfus artışlarıyla beslendiği için, sorunların önüne geçmek hiç de kolay olmuyor. İstanbul’a yeni katılan nüfusun *girişimci* yapıdaki kimileri yeni “dayanışma ilişkilerinin içine dahil olarak” ve enformel mekanizmaları kullanarak, kentin sahip olduğu olanaklardan yararlanıp maddi bir kazanım elde edebilmişken, farklı profile sahip kimileri de hemşehrilik zincirini kurmuş olsa da bunu zenginlik yaratacak enformel mekanizmalara çeviremeden, buna bağlı

²⁵ Sema Erder, *İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996; Sema Erder, *Kentsel Gerilim*, Uğur Mumcu Vakfı, Ankara, 1997; Melih Pınarcıoğlu-Oğuz Işık, *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

²⁶ Günlük hayatın akışı içinde kentli yaşam biçimleri ile kent dışı yaşam tarzı arasındaki farklılıklar sıklıkla göze çarptığı gibi, bu farklılıkların yarattığı çatışmaları da gözlemek mümkün. Müşterisine “abla” diye hitap eden örneğin taksi şoförü, müşterisinin neden tepki gösterdiğini anlayamayabiliyor. “Bizim köyde ‘kardeş olarak’ görüyorsan abla dersin” diyerek farklı bir saygı duymanın altını çiziyor. Müşterinin saygı ifadesi olarak formel hitap beklemesi bir değer olarak ona çok yabancı.

olarak da kente zarar vermeden yoksulluklarını sürdürerek var olmaya çalışıyorlar.

KAYNAKLAR

- Akın, Nur, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2002.
- Buğra, Ayşe, "Türkiye'nin Ahlaksız Konut Ekonomisi", *Devlet-Piyasa Karşılığının Ötesinde*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Dökmeci, Vedia- Çıracı, Hale, *Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Beyoğlu*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1990.
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1995.
- Erder, Sema, *İstanbul'a Bir Kent Kondu Ümraniye*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
- Erder, Sema, *Kentsel Gerilim*, Uğur Mumcu Vakfı, Ankara, 1997.
- Güvenç, Murat - Işık, Oğuz, *İstanbul'u okumak: Statü-konut mülkiyeti farklılaşmasına ilişkin bir çözümleme denemesi*, Toplum ve Bilim, s: 71, İstanbul, 1996. .
- Işık, Oğuz- Pınarcıoğlu, Melih, *Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- Işık, Oğuz,- Pınarcıoğlu, Melih, *Sultanbeyli: Enformelin Kurucu/Yıkıcı Gücü*, Cogito, sayı: 35, İstanbul, Bahar 2003
- Kuban, Doğan, *Halkla Birlikte Bir Çağdaş Kent Söylemi Üzerine*, Cogito, sayı: 35, İstanbul, Bahar 2003
- Kuban, Doğan, *İstanbul Bir Kent Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.
- Mantran, Robert, *XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1991.
- Ortaylı, İlber, *İstanbul'da Yerleşme Düzeninin Evrimi Üzerine*, İstanbul'dan Sayfalar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002
- Ortaylı, İlber, *Eski Beyoğlu'ndan Çizgiler*, İstanbul'dan Sayfalar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Ögdül, Hürriyet, *Konut Alanlarının İyileştirilmesinde Toplumsal Bağların Rolü*, M.S.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999.

Scognamillo, Giovanni, *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2002.

Şenyapılı, Önder, *“Ne Demek İstanbul; Bebek Niye Bebek?”*, ODTÜ Yayınları, Ankara, 2003.

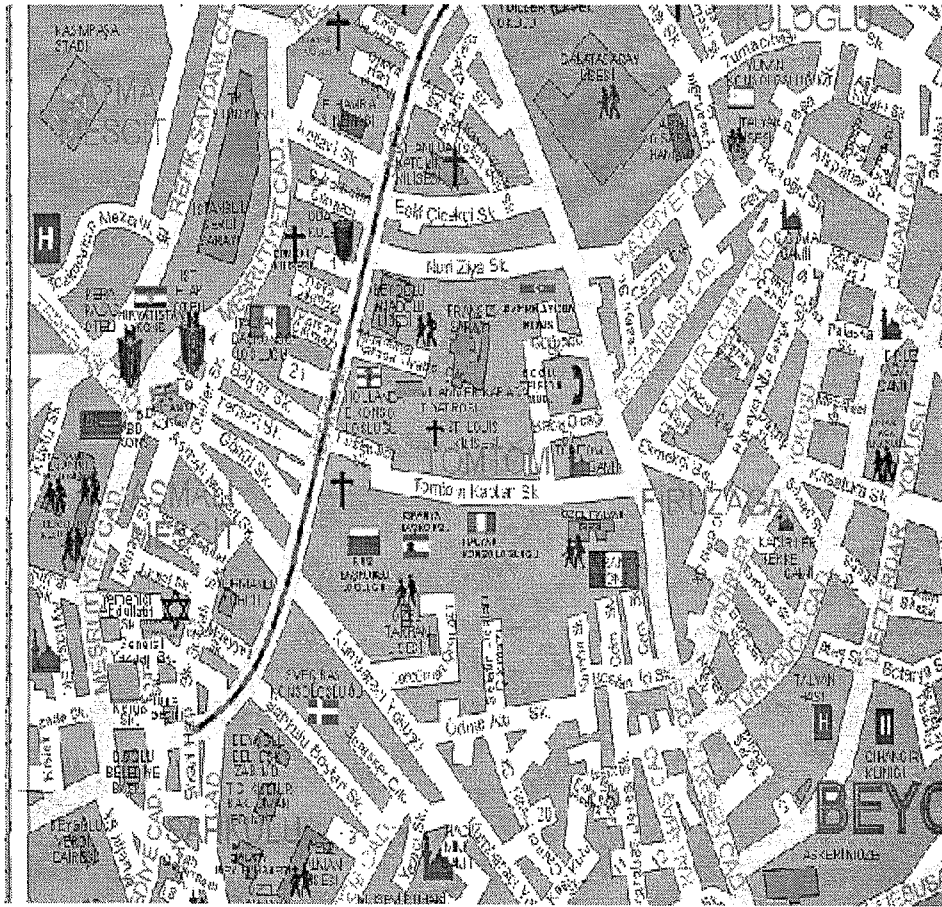
ABSTRACT

In this article the social structure of Tomtom district in Beyoğlu municipal area is studied.

Istanbul has been receiving immigrants starting with the 1950's. Ever since those years, a demographic change is also visible in the population of Tomtom district.

Today, considerable portions of the inhabitants of Tomtom district are people who came from Siirt many years ago. The majority of the people in the district are poor and uneducated. 30 % of its women are illiterate. We observe that the households, which mostly inhabit small buildings that are poorly cared for, are not very crowded; and the family members don't belong to a social security system. The inhabitants of Tomtom district do not have the possibility of owning their homes unlike their counterparts in gecekondu area. They therefore represent the real poverty of the big city.

Harita: Tomtom Mahallesi